

Förvaltningsplan

Världsarvet Gammelstads kyrkstad

2025-2035

Gammelstad
KYRKSTAD • VÄRLDSARV

Kyrkstadsrådets parter äger tillsammans
förvaltningsplanen för Gammelstads kyrkstad.

**Svenska
kyrkan**

Nederluleå
församling

**KYRKBYNS
INTRESSEFÖRENING**

Omslagsfoto: Peter Rosen, Lappland Media. Foto: Peter Rosen, Susanne Lindholm och Luleå kommun. Illustrationer: Lisa Wallin
Grafisk form: Kristina Hjærtberg, Kultur- och fritidsförvaltningen, Luleå kommun. Digitaltryck 2024
Förvaltningsplanen för Gammelstads kyrkstad distribueras av Kultur- och fritidsförvaltningen, Luleå kommun
www.visitgammelstad.se

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
Världsarvet Gammelstads kyrkstad	4
Världsarv	5
Förvaltningsplanens syfte	5
Vision	5
Ramverk	6
Världsarvskonventionen	6
Nationell strategi för världsarvsarbetet	6
Agenda 2030	7
Lagskydd	7
Ansvarsfördelning och roller	8
Kyrkstadsrådets parter	8
TEMAN OCH FOKUSOMRÅDEN	11
Organisering och finansiering	12
Koppling till Agenda 2030	12
Ansvar, roller, samordning och samverkan	13
Långsiktig finansiering	13
Kunskap och förmedling	14
Koppling till Agenda 2030	14
Kunskapsutveckling	15
Kommunikation och tillgängliggörande	15
Forskning och innovation	15
Kulturmiljö och bebyggelse	16
Koppling till Agenda 2030	16
Vård och bevarande	18
Risk och beredskap	19
Världsarvet som motor i lokal och regional besöksnärlingsutveckling	20
Koppling till Agenda 2030	20
Destinationsutveckling	21
Affärsutveckling	21
Levande kyrkstadstradition	22
Koppling till Agenda 2030	22
Traditioner och samtid	23
Engagemang och delaktighet	23
KARTOR	24-27
REFERENSLISTA	28

Inledning

Världsarvet Gammelstads kyrkstad

Gammelstads kyrkstad är mer än 400 år gammal och rymmer 404 kyrkstugor med sex stall och ett avträde. Världsarvet innefattar den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, vägnätet, fornlämningsmarken och en månghundraårig sedvänja.

Platsen blev ett sockencentrum, en plats för handel och rättsskipning, redan på 1300-talet. Den medeltida stenkyrkan invigdes 1492 och var då den största av sitt slag norr om Uppsala. Runt omkring den växte kyrkstaden med dess stugor fram. Kyrkstugorna byggdes av bönderna i de byar som låg på mer än en mils avstånd från kyrkan, för att de skulle kunna övernatta i samband med kyrkobesök, ting, sockenstämmor och marknader. Kyrkstaden var den självklara platsen för att träffa vänner och bekanta från andra byar än den egna. Med tiden kom kyrkhelgerna att bli utpräglade ungdomshelger eller helger för de äldre. Under ungdomshelgerna inleddes många nya bekantskaper som ledde till äktenskap. Kyrkstugorna är fortfarande privatägda och flera gånger om året samlas kyrkstugeägarna och andra församlingsbor till kyrkhelg, marknader, föreläsningar, kurser och konfirmation.

Kyrkstaden brer ut sig kring den stora, högt belägna medeltidskyrkan. Granne med kyrkan står sockenstuga och tiondebod i söder. Stugorna är små, låga byggnader. Bakom de rödfärgade fasaderna döljer sig nästan alltid en timrad stomme, en både enkel och komplicerad konstruktion som krävde skickliga hantverkare. Stugorna

har sadeltak som numera oftast är plåttäckta, även om det finns exempel på både tegel, papp och trä.

Gatunätet, som är organiskt framväxt och rätlinjigt i olika delar, vittnar om utvecklingen från 1500-talet till idag. I kyrkbyn finns även spår efter tidigare aktiviteter i området i form av husgrunder och kulturlager. Dessa utgör en lagskyddad fornlämning som berättar att de första människorna började använda platsen för ca 1000 år sedan, då det ännu var en skärgårdsö. Rester av en tillfällig bebyggelse och svedjebränning tyder på att platsen använts som betesmark innan platsen under 1300-talet togs i besittning för kyrkans behov.

Runtomkring kyrkstaden har under senare tid annan bebyggelse vuxit fram, vilken brukar benämnas som kyrkbyn, där det idag bor ca 800 personer. Det är dock viktigt att understryka skillnaden mellan å ena sidan kyrkbyn, som är en del av Gammelstad, och kyrkstaden, som är ett världsarv i Gammelstad som omges av den sentida kyrkbybebyggelsen. (Se kartor på sidorna 24-27.)

En kyrkstad är en samling stugor och stallar vid en norrländsk sockenkyrka där långväga sockenbor hade sin tillfälliga bostad vid kyrkobesöken.

En kyrkby kallas ibland den by, på vilkens mark sockenkyrkan anlagts. I modern tid förekommer ordet i dagligt tal även som beteckning på sentida bebyggelse som vuxit upp kring en kyrka.

Världsarv

För att utnämnas till världsarv behöver ett område eller objekt ha särskilt stort universellt värde (på engelska outstanding universal value, OUV), vilket innebär att det är en kultur- eller naturmiljö som är så värdefull att det är en angelägenhet för hela mänskligheten, både för nu levande och framtida generationer. Det är en plats, ort, miljö eller objekt som på ett alldeles unikt sätt vittnar om jordens och människans historia.¹

Ett världsarvs särskilt stora universella värde vilar på tre ben; kriterier, autenticitet och integritet samt skydd och förvaltning. Det innebär att ett världsarv måste uppfylla minst ett av totalt tio kriterier för bedömning av det särskilt stora universella värdet, det måste finnas adekvat skydd och förvaltning av världsarvet och för kulturarv finns också krav på autenticitet och integritet.²

1996 togs Gammelstads kyrkstad upp på Unescos världsarvslista och blev därmed ett världsarv. I Världsarvskommitténs motivering till beslutet angavs att Gammelstads kyrkstad har ett särskilt stort universellt värde då den är ett enastående exempel på den traditionella kyrkstad som finns i norra Skandinavien, samt att den på ett utomordentligt sätt illustrerar anpassningen av traditionell stadsplanering till de speciella geografiska och klimatologiska förhållanden som råder i en svår naturmiljö.³

Gammelstads kyrkstads OUV uppfyller tre av Unescos kriterier⁴:

ii) uppvisar ett viktigt utbyte av mänskliga värderingar, över en tidsperiod eller inom ett kulturellt område i världen, om utvecklingen inom arkitektur eller teknik, monumentalkonst, stadsplanering eller landskapsdesign.

(iv) att vara ett framstående exempel på en typ av byggnad, arkitektonisk eller teknisk ensemble eller landskap som illustrerar (a) viktiga skeden i mänsklighetens historia.

(v) att vara ett framstående exempel på en traditionell mänsklig bosättning, markanvändning eller havsanvändning som är representativ för en kultur (eller kulturer), eller mänsklig interaktion med miljön, särskilt när den har blivit sårbar under påverkan av oåterkalleliga förändringar.

Förvaltningsplanens syfte

Arbetet med att bevara och utveckla världsarvet förutsätter ett nära samarbete mellan aktörer som är direkt involverade i att bevara, använda och utveckla världsarvet, det vill säga Kyrkstadsrådets parter. Denna förvaltningsplan är framtagen i dialog med rådet, och ska stödja förvaltningen, bevarandet och utvecklingen av världsarvet i linje med världsarvskonventionens krav och operationella riktlinjer. Förvaltningsplanen syftar till att underlätta för parterna att integrera och lyfta världsarvsfrågor i sina verksamheter och strategier. Planen syftar även till att använda världsarvet som en plattform för hållbar utveckling inom ramen för de globala målen och Agenda 2030. De beslut som fattas på lokal nivå ska utgå från nationella och internationella ramverk och därför innehåller förvaltningsplanen även hänvisningar till dessa.

Förvaltningsplanen pekar ut den långsiktiga riktningen för världsarvsarbetet och sträcker sig från 2025–2035, med en revidering efter halva tiden. Till förvaltningsplanen kommer en årlig aktivitetsplan knytas, med konkreta aktiviteter – både punktinsatser och löpande sådana – som svarar mot de olika temana i förvaltningsplanen. Det är upp till respektive verksamhet att integrera dessa aktiviteter i sina verksamhetsplaner och därmed även att avsätta budget för att kunna genomföra dem. Aktivitetsplanen följs upp årligen på sammanträde med Kyrkstadsrådet.

Vision

Gammelstads kyrkstad – ett världsarv där kulturarvet möter framtiden.

Med den senmedeltida kyrkan och kyrkstugorna som kärna, bevaras och levandegörs en unik tradition och historia. Genom hållbar förvaltning och aktiv förmedling ska Gammelstads kyrkstad fortsätta vara ett levande världsarv av internationell betydelse.

¹ Se Riksantikvarieämbetet. *Det här är ett världsarv*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/varldsarvsdefinition/> och Riksantikvarieämbetet (2019) *Nationell strategi för världsarvsarbetet*.

² Riksantikvarieämbetet (2019) *Nationell strategi för världsarvsarbetet*.

I den nationella strategin för världsarvsarbetet framgår att för världsarven i Sverige innebär kravet på autenticitet ett krav på ursprunglighet och att de ska vara så intakta som möjligt. Kravet på integritet betyder att världsarvet ska omfatta alla eller tillräckligt många av de attribut och delar som behövs för att visa på det globala värdet. Det är ett mått på hur sammanhängande och intakt ett världsarv och dess särdrag är. Det är endast för kulturarv som det finns krav på både autenticitet och integritet, för naturarv gäller endast kravet på integritet.

³ Se Unesco. *Inscription: The Church Village of Gammelstad, Lulea (Sweden) - Decision 20 COM VIII.C*. <https://whc.unesco.org/en/decisions/3007/>

⁴ Se Unesco. *Inscription: The Church Village of Gammelstad, Lulea (Sweden) - Decision 20 COM VIII.C*. <https://whc.unesco.org/en/decisions/3007/> och Unesco. *The Criteria for Selection*. <https://whc.unesco.org/en/criteria>

Ramverk

Världsarvskonventionen

Unescos konvention om skydd för världens kultur- och naturarv från 1972, den s.k. världsarvskonventionen, är Unescos mest kända konvention och hittills har 195 statsparter ratificerat den. Sverige ratificerade konventionen 1985. Syftet med konventionen är att skydda jordens mest värdefulla natur- och kulturarv mot förfall och förstörelse.⁵

De länder som undertecknat konventionen kan nominera natur- och kulturmiljöer till världsarvslistan. Nomineringarna utvärderas av experter och beslut fattas av Världsarvskommittén⁶. Det finns mer än 1100 världsarv⁷, varav 15 i Sverige⁸.

Regeringen är ytterst ansvarig för att Sverige följer världsarvskonventionen. Ansvariga nationella myndigheter i världsarvsarbetet är Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet. Riksantikvarieämbetet har det övergripande ansvaret för världsarvskonventionens tillämpning i Sverige och samordnar det nationella världsarvsarbetet.⁹

Nationell strategi för världsarvsarbetet

Förvaltningsplanen för Gammelstads kyrkstad 2025–2035 är förankrad i den nationella strategin för världsarvsarbetet och dess handlingsplan.

Den nationella strategin för världsarvsarbetet togs fram 2019 av Riksantikvarieämbetet i samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet och i dialog med andra berörda myndigheter, kommuner och aktörer.

Den beskriver hur Sverige arbetar med Unescos världsarvskonvention idag och hur arbetet ska inriktas framöver. Strategin innehåller en ny vision och övergripande mål, de viktigaste utvecklingsområdena i världsarvsarbetet och tydliggöranden om hur utvecklingsområdena bör mötas.

Visionen för det nationella världsarvsarbetet är att "världsarven visar vägen till en hållbar och fredlig värld" och de fyra övergripande målen som fastställs i strategin är:

- Agenda 2030-målen genomsyrar allt världsarvsarbete i Sverige.
- Arbetet med världsarv i Sverige är förebildligt i fråga om att hållbart bevara, använda och utveckla natur- och kulturmiljöer.
- Sverige är aktivt i det internationella arbetet, verkar för att konventionen är ett effektivt och trovärdigt redskap inom Unesco och lyfter världsarvens betydelse för Agenda 2030-målen.
- Världsarvsarbetet präglas av samarbete, samverkan, dialog och lokalt medbestämmande.¹⁰

Handlingsplan för den nationella världsarvsstrategin: Plan för genomförande 2021–2024 är en handlingsplan för hur den nationella strategin på en övergripande nivå ska genomföras under perioden 2021–2024. Handlingsplanen är framtagen av Riksantikvarieämbetet i dialog och samarbete med berörda aktörer i världsarvsarbetet. Målgrupperna för handlingsplanen är lokala, regionala och nationella aktörer som arbetar med världsarv i Sverige, d.v.s. samma målgrupper som den nationella världsarvsstrategin.¹¹

Arbetet med världsarvsstrategin har delats upp i två genomförandeperioder och innebär därmed två separata handlingsplaner för perioderna 2021–2024 och 2026–2029. Den första genomförandeperioden är inriktad på kapacitets- och kunskapsutbyggnad, medan nästa fas kommer ha fokus på genomförande.¹²

Agenda 2030

FN:s globala mål, Agenda 2030, består av 17 mål för hållbar utveckling med syfte att utrota extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor i världen, främja fred och rättvisa samt att lösa klimatkrisen.

Enligt den nationella strategin för världsarvsarbetet är ett av utvecklingsområdena att bättre ta tillvara världsarvens potential att bidra till samhällsutvecklingen och Agenda 2030-målen. Agenda 2030-målen bör genomsyra allt världsarvsarbete och vara förebildligt i fråga om att bevara, använda och utveckla natur- och kulturmiljöer på ett hållbart sätt.¹³

Varje tema i denna förvaltningsplan har därför kopplats till mål i Agenda 2030.

Lagskydd

Det finns ett antal lagar, regler och ramverk som skyddar kyrkstadens värden mot andra intressen.

Plan- och bygglagen Detaljplan PL 166 skyddar alla kyrkstugor och stall samt ett hundratal andra byggnader genom rivningsförbud och bestämmelser om att de inte får förvanskas. För alla byggnader inom världsarvsområdet gäller utökad lovplikt även för underhållsåtgärder och ommålning, samt bestämmelser om tak- och fasadmateriäl. För hela området gäller bestämmelser om gatubeläggningar, mark och trädgård. (Se kartor på sidorna 24-27.)

Miljöbalken Riksintresset uttrycks genom kyrka, kyrkstadsbebyggelsen, sockenmagasin och medeltida kulturlager samt gatunätet med tydliga medeltida drag. Riksintresse är inte i sig ett skydd men ett anspråk i samhällsplaneringsprocessen.

Kulturmiljölagen skyddar kyrkan med kyrkomiljön och fornlämningen under mark.

1817 och 1849 års kungliga brev reglerar kyrkstugeförvärv som ska prövas och att dessa ska prövas av Länsstyrelsen.

Markupplåtelseavtalet är ett avtal mellan Nederluleå församling (markägaren) och kyrkstugeägaren.

⁵ Se Riksantikvarieämbetet. *Världsarvskonventionen och världsarvens globala koppling*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/varldsarvskonventionen-och-varldsarvens-globala-koppling/> och Svenska Unesco-rådet. *Världsarv*. <https://unesco.se/kultur/varldsarv/>

⁶ Se Svenska Unesco-rådet. *Världsarvskonventionen*. <https://unesco.se/kultur/varldsarvskonventionen/>

⁷ Se Svenska Unesco-rådet. *Världsarv*. <https://unesco.se/kultur/varldsarv/>

⁸ Se Svenska Unesco-rådet. *Världsarv i Sverige*. <https://unesco.se/kultur/varldsarv/varldsarv-i-sverige/>

⁹ Se Riksantikvarieämbetet. *Ansvar och roller i världsarvsarbetet*.

<https://www.raa.se/aktuellt/aktuella-fragor/regeringsuppdrag/uppdrag-till-riksantikvarieambetet-att-utarbete-en-nationell-varldsarvsstrategi/ansvar-och-roller-i-varldsarvsarbetet/>

¹⁰ Riksantikvarieämbetet (2019) *Nationell strategi för världsarvsarbetet*.

¹¹ Riksantikvarieämbetet (2021) *Handlingsplan för den nationella världsarvsstrategin Plan för genomförande 2021–2024*.

¹² Se Riksantikvarieämbetet. *Handlingsplan för världsarvsstrategin*.

<https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/handlingsplan/>

¹³ Riksantikvarieämbetet (2019) *Nationell strategi för världsarvsarbetet*.

Ansvarsfördelning och roller

Arbetet med ett världsarv samordnas vanligtvis i ett s.k. världsarvsråd, som i världsarvet Gammelstads kyrkstad kallas Kyrkstadsrådet. Här samlas ansvariga aktörer på lokal och regional nivå för att samordna implementeringen av förvaltningsplanen. Kyrkstadsrådet sammanträder fyra gånger per år. Sammankallande i Kyrkstadsrådet är världsarvssamordnaren vid Kultur- och fritidsförvaltningen i Luleå kommun.

Varje förvaltare och intressent ansvarar däremellan för att nödvändiga beslut tas i den egna organisationen för att säkerställa att världsarvsarbetet genomförs, och att deras aktiviteter som relaterar till världsarvet har sin utgångspunkt i prioriterade teman.

För att säkerställa god förvaltning och utveckling av de svenska världsarven har den nationella strategin för världsarvsarbetet definierat de olika parternas roller och ansvar.

Kyrkstadsrådets parter

Luleå kommun

Varje världsarv bör ha en världsarvssamordnare, vars främsta roll är att samordna världsarv och utveckling. I Kyrkstadsrådet är det Luleå kommun som har detta övergripande ansvar för att organiseringen på lokal och regional nivå fungerar. Rollen är strategisk och innefattar att ha helhetsperspektiv på all typ av arbete som krävs för att bevara, använda och utveckla världsarvet och arbeta utifrån Agenda 2030-målen.

Kommunens förvaltningar och bolag¹⁴ har även en central roll i världsarvsarbetet som beslutsfattande myndighet och i arbetet med samhällsplanering och samhällsutveckling på lokal nivå. Kommunen har stort mandat att forma sin roll i världsarvsarbetet utifrån lokala förutsättningar och behov.

Länsstyrelsen Norrbotten

Länsstyrelsen ansvarar för det statliga natur- och kulturmiljöarbetet på regional nivå, vilket även omfattar världsarven. Som regional myndighet har Länsstyrelsen ett särskilt ansvar för tillsynen av fornlämningsområdet, kyrkan och kyrkomiljön. Länsstyrelsen följer utvecklingen i världsarvet Gammelstads kyrkstad och prövar tillstånd till åtgärder som innebär förändringar av kyrkomiljön och fornlämningsområdet. Myndigheten prövar också alla köp av kyrkstugor för att säkerställa att intentionerna i 1817 och 1849 års kungliga brev följs när stugor säljs till nya ägare.

Länsstyrelsen arbetar för länets bästa och verkar bland annat för att våra kulturmiljöer bevaras, vårdas och utvecklas. Inom ramen för arbetet med världsarvet i Gammelstad ger Länsstyrelsen ekonomiskt stöd till byggnadsvårdande arbete på bland annat kyrkstugor, till den arkeologiska insats som krävs vid markarbeten samt till information om byggnadsvård. Länsstyrelsen kan även stötta projekt som utvecklar världsarvet. Det kan vara projekt som säkerställer världsarvets fysiska miljö, skapar fler kommersiella aktiviteter, handlar om särskilda marknadsföringsinsatser eller ger stöd till enskilda företag.

Nederluleå församling

Mitt i världsarvet ligger Nederluleå kyrka, Nederluleå församlings huvudkyrka. Kyrkans verksamhet är av såväl traditionell som modern karaktär och pågår både vardag och helg. Med gudstjänster, musik och övrig verksamhet lockas besökare till kyrkan och världsarvet. Kyrkan är en populär församlingskyrka som är välbesökt vid gudstjänster och flitigt använd vid livets högtider. Kyrkan är öppen för besökare året om.

Runt Nederluleå kyrka ligger kyrkstugorna på församlingens mark. Församlingen håller register över stugägare och stugorna status, samt handlägger ägarbyten av stugor. Kyrkvallen 1:1, marken där kyrkstugorna står, förvaltas av församlingen.

¹⁴ De förvaltningar och kommunala bolag som främst berörs är Kultur- och fritidsförvaltningen, Infrastruktur- och serviceförvaltningen, Kommunstyrelseförvaltningen, Räddningstjänsten, Arbetsmarknads- och utbildningsförvaltningen och Luleå Lokaltrafik.

Norrbottnens museum

Norrbottnens museums uppdrag är att samla, förmedla och utveckla det norrbottniska kulturarvet. Museet verkar för länets historia och samtid, för mångfald, det fria offentliga samtalet och för dagens och morgondagens kunskap. I detta arbete ingår också Gammelstad som kulturarv och världsarv. Norrbottens museums arkeologer, bebyggelseantikvarier och byggnadsantikvarier ger kostnadsfri rådgivning till privatpersoner. Länsmuseum ger även yttranden på remisser från Luleå kommun när det gäller byggnads- vårdåtgärder och bygglovsfrågor inom världsarvsområdet, samt utför på uppdrag av Länsstyrelsen arkeologiska undersökningar.

I Norrbottens museums arkiv, bibliotek, bildarkiv och föremålssamlingar finns omfattande bildmaterial, arkeologiskt material och historisk information om Gammelstad. Museet samarbetar med högskolor, universitet och andra kulturarvsinstitutioner, för att utbyta kunskap om Gammelstad både som världsarv och fornlämnning. Norrbottens museum är en viktig resurs för kunskap om Gammelstad och samverkar gärna i förmedlingsprojekt och andra samarbetsprojekt som rör världsarvsområdets materiella och immateriella värden.

Nederluleå Kyrkstugeägares Intresseförening

Alla kyrkstugeägare är medlemmar i föreningen, som därmed är en viktig förening för att engagera kyrkstugeägarna. Kyrkstugeägarna är bärare av kyrkstadstraditionen. De står för underhåll och reparationer av sina kyrkstugor i enlighet med de lagar och riktlinjer som finns. Föreningen bidrar med aktiviteter som attraherar kyrkstugeägare att komma till helgfirande. Kunskapsförmedling är ett annat viktigt verksamhetsfält för föreningen.

Nederluleå hembygdsförening

Föreningens verksamhet rör gamla Nederluleå socken och världsarvet Gammelstads kyrkstad. Genom studiecirklar och resor bidrar föreningen till kunskapsförmedling om Gammelstads kyrkstad, dess historia och tradition till sina medlemmar. En av föreningens huvudverksamheter är kyrkstuga nr 253–254 som föreningen äger. Under helgerna sommartid (maj–september) är kyrkstugan bemannad med föreningens kunniga guider som berättar om kyrkstadslivet förr.

Kyrkbyns intresseförening

Kyrkbyns intresseförening är en ideell organisation vars uppgift är att på olika sätt tillvarata och främja intressen för de boende i Kyrkbyn.

Trafikverket

Trafikverket förvaltar de statliga vägarna inom världsarvsområdet. Vägsträckorna är väg nr 590, Gamla Bodenvägen, 400 meter lång och väg 968, Rutviksvägen, 300 meter lång. Trafikverket upprättar drift- och underhållsplaner för sträckorna och lägger ut driften på entreprenad.

Trafikverkets roll i världsarvsarbetet är att bedöma påverkan på världsarvet vid planerade förändringar och kunna motivera förändringen utifrån att världsarvets särskilt stora universella värde inte påverkas negativt. Beslutsfattande myndigheter har också en viktig roll gällande att förebygga att det som planeras och görs inte riskerar påverka världsarvets särskilt stora universella värde negativt.

Svenska kyrkan

Nederluleå församling

TRAFIKVERKET

KYRKBYNS INTRESSEFÖRENING

Teman och fokusområden

Förvaltningsplanen för Gammelstads kyrkstad är indelad i fem teman, som utgör grunden för världsarvsarbetet under den kommande tioårsperioden. De fem teman som prioriteras i förvaltningsplanen är utvalda dels för att stödja målen i Agenda 2030, dels för att stärka de utvecklingsområden som finns nämnda i handlingsplanen för den nationella världsarvsstrategin.

Till varje tema finns två-tre prioriterade fokusområden som mer detaljerat beskriver nuläget, de långsiktiga målen och även ger förslag på åtgärder för att uppnå målen.

Organisering och finansiering

I handlingsplanen för den nationella världsarvsstrategin 2021–2024 pekas ”tydligare ansvar och roller och mer enhetlig organisation” ut som ett utvecklingsområde. Detta för att säkerställa att det finns organisatoriska förutsättningar för utveckling och förvaltning av världsarvet, men också för dialog, samverkan och lokalt och regionalt medbestämmande.

Inom temat organisation och finansiering finns två fokusområden:

- **Ansvar, roller, samordning och samverkan**
- **Långsiktig finansiering**

Koppling till Agenda 2030

Arbetet med Gammelstads kyrkstad förutsätter ett nära samarbete mellan världsarvets förvaltande parter och en bred samverkan med många olika aktörer. Organisationen måste därför vara kommunikativ och tydlig, men också inkluderande och flexibel. Världsarvsarbetet kan på detta sätt bidra till målen 16 och 17 i Agenda 2030.

16. Fredliga och inkluderande samhällen

16:6 Bygg effektiva, tillförlitliga och transparenta institutioner

16:7 Säkerställ ett lyhört, inkluderande och representativt beslutsfattande

16:10 Säkerställa allmän tillgång till information och skydda de grundläggande friheterna

17. Genomförande och globalt partnerskap

17:17 Uppmuntra effektiva partnerskap

Ansvar, roller, samordning och samverkan

Världsarvsråd är ett forum för samverkan, samråd, informationsutbyte och samtal mellan olika aktörer i världsarvsarbetet på lokal och regional nivå. Det fyller en central funktion i att förvalta och utveckla världsarvet i enlighet med den nationella strategin för världsarvsarbetet.

I Gammelstads kyrkstad utgörs detta råd av det s.k. Kyrkstadsrådet, som sammanträder fyra gånger per år. Utöver detta finns också en plan- och beredningsgrupp¹⁵ som träffas någon gång i månaden för att diskutera mer löpande och operativa frågor kring världsarvet.

Långsiktiga mål

- Kyrkstadsrådets parter har god kännedom om de olika aktörernas roller och ansvar i världsarvsarbetet och tar eget ansvar för de gemensamma behov och möjligheter som beslutas om i förvaltningsplan och årlig aktivitetsplan.
- Världsarvsarbetet i Gammelstads kyrkstad präglas av samarbete, dialog och lokalt medbestämmande.
- Det finns en fördjupad kunskap om Agenda 2030 och hur de globala målen genomsyrar världsarvsarbetet.

Åtgärder

- Omsätta förvaltningsplanen i årlig aktivitetsplan, som beslutas av Kyrkstadsrådet.
(Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)

Långsiktig finansiering

Kyrkstadsrådets styrka ligger i att det samlar flera parter med olika roller, ansvar och kompetenser, vilket gör att de tillsammans kan vårda, bevara och utveckla världsarvet. Varje verksamhet står själva för kostnaderna för de åtgärder som de prioriterar i den egna verksamhetsplaneringen och i den gemensamma årliga aktivitetsplanen för världsarvet, då det inte finns någon gemensam budget. De intäkter som genereras genom världsarvet går tillbaka in i verksamheterna.

Långsiktiga mål

- Det finns en stabil ekonomisk grund för världsarvsarbetet.
- Externa medel finansierar eller delfinansierar större projekt som involverar flera parter.

Åtgärder

- Löpande informera Kyrkstadsrådets parter om möjligheter till extern finansiering.
(Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)

¹⁵ I plan- och beredningsgruppen ingår representanter för Länsstyrelsen Norrbotten, Norrbottens museum, Nederluleå församling, Infrastruktur- och serviceförvaltningen (Luleå kommun) och Kultur- och fritidsförvaltningen (Luleå kommun).

Kunskap och förmedling

Kunskap är nödvändigt för att kunna förvalta världsarvets värden på ett långsiktigt hållbart sätt. Genom världsarvs-konventionens artikel 27 förbinder sig därmed respektive stat att stärka allmänhetens uppskattning och respekt för världsarven, samt informera om de faror som hotar dessa. I handlingsplanen för den nationella världsarvsstrategin understryks även vikten av "mer samlad och tydlig kommunikation och bättre kommunikation om världsarvsarbetets globala koppling" som ett prioriterat utvecklingsområde.

Temat kunskap och förmedling består av tre fokusområden:

- **Kunskapsutveckling**
- **Kommunikation och tillgängliggörande**
- **Forskning och innovation**

Koppling till Agenda 2030

Genom att kommunicera och utbilda allmänheten om världsarvet ökar medvetenheten om kulturell mångfald, vilket bidrar till delmål 16.10 i Agenda 2030. Tillgängliggörandet av information ökar insynen och allmänhetens rätt att få veta mer om sitt världsarv, vilket ytterligare bidrar till samma delmål. Genom att sprida kunskapen om världsarvet ökar också allmänhetens engagemang, vilket bidrar till att skydda och bevara platsen (delmål 11.4).

11. Hållbara städer och samhällen

11:4 Skydda världens natur- och kulturarv

16. Fredliga och inkluderande samhällen

16:10 Säkerställ allmän tillgång till information och skydda de grundläggande friheterna.

Kunskapsutveckling

För att kunna förvalta världsarvet enligt världsarvskonventionens principer, är kontinuerlig kunskapsutveckling grundläggande. Detta är viktigt för att fördjupa förståelsen, omvärdera tidigare kunskap och sätta historien i relation till dagens samhällsutmaningar. Genom att arbeta proaktivt med kunskapsutveckling förebyggs risken att världsarvet skadas och att kulturarv går förlorat. Eftersom kunskap är en färskvara behöver det arbetet ske löpande.

Långsiktiga mål

- Berörda förvaltare och intressenter har tillgång till relevant och uppdaterad kunskap för att säkerställa en god och varsam skötsel.
- Kyrkstugeägare har kunskap om traditionen och kulturmiljön.
- Ökad kunskap hos förvaltare och intressenter leder till ökat engagemang och en större känsla av gemenskap kring världsarvet.
- Kännedom och kunskap om byggnadsvård och traditionellt hantverk är hög bland såväl förvaltare som hos kyrkstugeägare.

Åtgärder

- Utveckla samverkan med akademien och kunskapsutbyte kring samhällsplanering, byggnadsvård och hållbar turism. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)
- Anordna särskilda utbildningsinsatser kring byggnadsvård och skötsel av äldre träbyggnader för kyrkstugeägare. (Norrbottnens museum i samarbete med Nederluleå Kyrkstugeägares Intresseförening)
- Anordna riktade utbildningsinsatser till driftspersonal kring världsarvets särskilda förutsättningar för drift och skötsel. (Luleå kommun/Infrastruktur- och servicenämnden i samarbete med Kultur- och fritidsnämnden)
- Ge handläggande tjänstemän och beslutsfattare förutsättningar att besluta utifrån uppdaterade planerings- och kunskapsunderlag om världsarvets värde och skydd. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)

Kommunikation och tillgängliggörande

Behovet av kunskap om världsarvet Gammelstads kyrkstad blir aldrig mättat. Det kommer nya stugägare, nya besökare och förvaltningar som stöps om och förnyas. I Luleå sker dessutom en kraftig samhällsomvandling till följd av den gröna omställningen av industrin, där kommunen har som målsättning att växa till närmare 100 000 invånare fram till 2040¹⁶. Detta kommer i högre grad att ställa olika intressen och prioriteringar mot varandra. Den kunskap som redan finns och den som tas fram behöver tillgängliggöras och kontinuerligt kommuniceras till samtliga berörda målgrupper.

Långsiktiga mål

- Kännedomen om kyrkstadens värden ökar bland invånarna i Norrbotten och skolelever kommer i kontakt med världsarvet under sin skolgång i länet.
- Kunskapsförmedlingen är målgruppsanpassad och sker i för målgruppen relevanta kanaler.
- Kunskapsbaserade upplevelser är en viktig del i kunskapsförmedlingen till samtliga målgrupper.
- Guider verksamma i världsarvet är kunniga och auktoriserade.
- Näringsidkare och andra aktörer i området är väl införstådda med regler för skyltning.
- Logotyper och profilering för Gammelstads kyrkstad och Unesco världsarv används i kommunikationsmaterial om världsarvet.

Åtgärder

- Kontinuerligt förmedla världsarvets OUV till verksamma inom besöksnäring/servicenäring, samt till de kyrkstugeägare som gärna öppnar sina kyrkstugor för besökare. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)
- Kommunera och tillgängliggöra världsarvets OUV via digitala medier, samt via utställnings- och programverksamhet. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden och Kommunstyrelsen)
- Samla befintlig kunskap om världsarvet och göra den tillgänglig digitalt. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden och Kommunstyrelsen)
- Utveckla och erbjuda skolprogram och kompetensutvecklingsinsatser riktade till lärare. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)
- Testa nya kommunikationsformer, samt kontinuerligt mäta och följa upp de kommunikationsinsatser som genomförs. (Luleå kommun/Kommunstyrelsen i samarbete med Kultur- och fritidsnämnden)

Forskning och innovation

Forskning inom världsarv involverar många forskningsområden som t.ex. historia, antropologi, arkeologi, konsthistoria, teknik, turism och stadsplanering. Den omfattar olika aspekter av att förstå, dokumentera, övervaka och skydda mänsklighetens kulturarv. Liksom inom andra forskningsområden behöver kunskapsbasen för världsarvsarbetet fortsätta att utvecklas, befintlig kunskap kan behöva omprövas och nya kunskapsluckor uppstår ständigt. I takt med att världsarvsarbetet utvecklas behöver också forskningen bidra med ny kunskap. Det kan gälla bidrag och koppling till Agenda 2030-målen, klimat- och katastrofberedskap, ny teknik, nya metoder för vård och underhåll, kunskapsutveckling om världsarvens historia eller utveckling av förvaltningsorganisation och legalt skydd.

Digitalisering och klimatomställningen innebär att många stora satsningar sker eller planeras i Norrbotten de närmaste åren. Prognosen är att de största industriprojekten innebär investeringar på minst 200 miljarder fram till 2030¹⁷. Det går inte att med säkerhet förutsäga de samhällsekonomiska effekterna av de pågående och planerade industriprojekten, men utifrån ett forsknings- och innovationsperspektiv är det en unik möjlighet att samla erfarenheter och säkerställa att även kulturvärden som finns i världsarvet tas i beaktande i omvälvande samhällsförändringar.

Långsiktiga mål

- Världsarvet studeras kontinuerligt i forsknings- och utvecklingssyfte.

Åtgärder

- Identifiera nya möjliga forskningsområden i samarbete med akademien. (Alla kyrkstadsrådets parter)
- Identifiera samverkansformer och finansiering till forsknings- och innovationsprojekt i världsarvet via utlysningar. (Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)

¹⁶Luleå Kommun (2021) *Program till Vision Luleå 2040 - Översiktsplan 2021*.

¹⁷Region Norrbotten (2024) *Norrbottnen: Industriomställningen och dess samhällsekonomiska effekter*.

Kulturmiljö och bebyggelse

Världsarvets särskilt stora universella värde bärs av kulturmiljön som helhet såväl som av de enskilda byggnaderna. Miljön berättar om kyrkstadstraditionen, de långa avstånden, landhöjningen och Luleås historia. Inom buffertzonen som omger världsarvsområdet finns strukturer som är en förutsättning för att man ska kunna förstå världsarvmiljön i sitt forna sammanhang. Kulturmiljön är en konkret länk till det förflutna, vilken ger oss historisk kunskap och upplevelse som inte går att finna i litteratur eller arkiv. Det är kulturmiljön med den särpräglade bebyggelsen som skapar den särskilda atmosfär och känsla som finns i Gammelstads kyrkstad.

Under temat kulturmiljö och bebyggelse finns två fokusområden:

- Vård och bevarande
- Risk och beredskap

Koppling till Agenda 2030

Vård och bevarande av Gammelstads kyrkstad bidrar till flera delmål inom målområde 11. Genom att till exempel vårda och tillgängliggöra världsarvet skapas offentliga och tillgängliga platser som främjar social interaktion och gemenskap (delmål 11.7). Bevarande av kulturmiljöer bidrar även till en inkluderande stadsutveckling genom att integrera historiska och kulturella värden i den urbana planeringen (delmål 11.3). Båda fokusområdena har också tydliga kopplingar till målområde 13, bland annat genom att skapa förutsättningar för klimatanpassningar (13.1) och att genom riskbedömningar minska sårbarheten mot klimatrelaterade risker (13.2).

11. Hållbara städer och samhällen

- 11.3 Inkluderande och hållbar urbanisering
- 11.4 Skydda världens kultur- och naturarv
- 11.6 Minska städernas miljöpåverkan
- 11.7 Skapa säkra och inkluderande grönområden för alla

13. Bekämpa klimtförändringarna

- 13.1 Stärk motståndskraften mot och anpassningsförmågan till klimatrelaterade katastrofer
- 13.2 Integrera åtgärder mot klimtförändringar i politik och planering
- 13.3 Öka kunskap och kapacitet för att hantera klimtförändringar

Vård och bevarande

Kulturmiljön är en attraktiv boendemiljö och lockar besökare från hela världen. Kyrkstugorna och annan kulturhistoriskt värdefull bebyggelse ska kunna användas och vara en tillgång för dem som bor på, använder eller besöker platsen idag och i framtiden.

Planerade förändringar av t.ex. mark, vatten, infrastruktur eller byggnader i eller nära världsarv är den viktigaste faktorn att hantera framöver för världsarvens skydd och bevarande. I den nationella strategin för världsarvsarbetet identifieras otydligheter i hur processen bör se ut och vem som ansvarar för vad när en förändring planeras. Även hur potentiella skador upptäcks, när, hur, av vem och till vem som händelsen uppmärksammas samt när, hur och vem som bör agera behöver bli tydligare.¹⁸

Långsiktiga mål

- Det finns lokal och regional kännedom om och gemensam målbild för Gammelstads kyrkstads mervärden och karaktärsdrag.
- Skador och negativ påverkan på världsarvet och kringliggande buffertzon undviks genom att all förvaltning, planering och verksamhet är förebyggande och proaktiv, med världsarvets OUV som grund.
- Det finns bred kompetens kring världsarvskonventionen lokalt och regionalt så att ägare, boende, tjänstemän och politiker har kännedom om hur kulturarv ska bevaras samt tillgång till kvalificerad rådgivning i praktiska frågor.

Åtgärder

- Inkludera världsarvet i andra strategier och processer hos ansvariga aktörer för att förhindra förfall eller en utveckling som skadar det kulturhistoriska värdet.
(Alla kyrkstadsrådets parter)
- Utveckla samrådsförfarandet mellan olika aktörer och rutiner kring förvaltningsarbetet av den fysiska miljön i världsarvet.
(Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden, Infrastruktur- och servicenämnden och Kommunstyrelsen)
- Utveckla kunskap och kompetens kring världsarvets bevarande hos förvaltare, intressenter och kyrkstugeägare och se över rutiner.
(Alla kyrkstadsrådets parter)
- Säkerställa att skötsel av kyrkovallen (markytan som både kyrkan och kyrkstugorna står på) sker på traditionellt sätt och att vid behov justera grönytoras nivåer för vattenavrinning.
(Nederluleå församling)

¹⁸ Riksantikvarieämbetet (2021) *Handlingsplan för den nationella världsarvsstrategin: Plan för genomförande 2021-2024.*

Risk och beredskap

Beredskapsarbete för kriser och klimatförändringar specifikt lyfts upp som ett utvecklingsområde i den nationella strategin för världsarvsarbetet och i Sveriges periodiska rapportering till Unesco. Beträffande klimatförändringar behöver såväl snabba, drastiska, långsamma som kumulativa förändringar hanteras. Målsättningen med insatserna är att stärka beredskapen för de kriser, katastrofer och klimatförändringar som kan drabba världsarven och skapa förutsättningar för en god hantering om en kris eller katastrof skulle inträffa.¹⁹

Krisberedskap handlar om förmågan att förebygga, motstå och hantera krissituationer. Förmågan byggs upp genom bland annat analyser av sårbarheter, utbildning, övning samt genom den organisation och de strukturer som skapas före, under och efter en kris.²⁰

I framtiden kommer klimatet i Luleå att utvecklas mot att bli varmare och blötare. Den tydligaste förändringen är att medeltemperaturerna för både år och årstider kommer att höjas med flera grader. Framförallt vintern kommer att bli varmare. Nederbörden kommer att öka över hela året. Luleå kommun arbetar med att se över sin beredskap med utgångspunkt från extrema väderhändelser som skyfall och översvämning.²¹

Långsiktiga mål

- Lokalt och regionalt ansvariga aktörer har en väl utvecklad samverkan kring riskhantering, katastrofberedskap och beredskap för klimatförändringar.
- Lokala och regionala aktörer tillämpar de råd och riktlinjer som finns om riskhantering, katastrofberedskap och beredskap för klimatförändringar.
- Bebyggelsen är skyddad mot extrema väderhändelser såsom skyfall och översvämning.
- Bebyggelsen är så långt det går skyddad mot brand eller andra olyckor.
- Kommunikation används som ett verktyg för att lyfta och synliggöra klimatförändringarnas effekter på natur- och kulturarv.

Åtgärder

- Genomföra förebyggande tillsyns- och informationsinsatser. (Luleå kommun/Kommunstyrelsen/Räddningstjänsten)

¹⁹ Riksantikvarieämbetet (2021) *Handlingsplan för den nationella världsarvsstrategin: Plan för genomförande 2021-2024*.

²⁰ Luleå Kommun (2023) *Program för civil beredskap*.

²¹ Luleå Kommun (2015) *Riktlinjer för klimatanpassning*.

Världsarvet som motor i lokal och regional besöksnäringsutveckling

Gammelstads kyrkstad och det närliggande Friluftsmuseet Hägnan är några av Luleås mest populära sevärdheter, och attraherar såväl lokalbor som internationella turister.

Turismen i Gammelstads kyrkstad är starkt säsongsbetonad, med flest besökare under sommaren och december och lågsäsong under höst och vårvinter. Det är hög efterfrågan på lokaler för näringsverksamhet och det finns i dagsläget ingen tom kapacitet för att ta emot nya hyresgäster. Säsongsskillnader innebär en stor utmaning för entreprenörer för att utveckla sin verksamhet.

Prognosen är att besöksnäringen i regionen kommer att fortsätta växa. I regionen är vintermånaderna fortfarande högsäsong, men ett ökat intresse för vandring i kombination med att stora delar av Europa drabbas av värmeböljor och skyfall allt oftare bidrar till att sommarturismen till svalare destinationer som Norrbotten förväntas öka. I översiktsplanen Program till Vision Luleå 2040 identifieras turism och handel som ett prioriterat område för utvecklingsinsatser.²²

Som ett stöd i arbetet med hållbar turismutveckling har Unesco utvecklat en metod som hjälper världsarv att arbeta med hållbar turismutveckling, Unesco World Heritage Sustainable Tourism Toolkit. Metoden bygger på tio guider där de första fyra är grundläggande.²³ Riksantikvarieämbetet har tillsammans med Tillväxtverket och Region Dalarna också tagit fram riktlinjer för hur dessa verktyg kan tillämpas i de svenska världsarven i Handbok för hållbar turismutveckling i världsarv och kulturmiljöer.²⁴

Under temat världsarvet som motor i lokal och regional besöksnäringsutveckling finns följande fokusområden:

- Destinationsutveckling
- Affärsutveckling

Koppling till Agenda 2030

Utvecklingen av världsarvet som en motor för besöksnäringen är nära kopplat till delmål 8.9 i Agenda 2030, som handlar om hur hållbar turism skapar jobb och främjar lokal kultur och lokala produkter. Det finns också en nära koppling till 12.B genom att införa verktyg och metoder för att övervaka och främja hållbara turismeffekter, vilket gynnar långsiktig hållbarhet i turismnäringen. Destinations- och affärsutveckling bidrar också till delmål 11.A, genom att världsarvet skapar en länk mellan stad och landsbygd och främjar en hållbar regional utveckling.

8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt

8.9 Främja gynnsam och hållbar turism

12. Hållbar konsumtion och produktion

12.B Utveckla och implementera verktyg för övervakning av hållbar turism

11. Hållbara städer och samhällen

11.A Främja nationell och regional utvecklingsplanering

²² Luleå Kommun (2021) Program till Vision Luleå 2040 - Översiktsplan 2021.

²³ Se Unesco. Unesco World Heritage Sustainable Tourism Toolkit. <https://whc.unesco.org/en/sustainabletourismtoolkit/>

²⁴ Riksantikvarieämbetet och Tillväxtverket (2021) Handbok för hållbar turismutveckling i världsarv och kulturmiljöer.

Destinationsutveckling

Norrbottnen har som mål att bli världens mest ansvarsfulla arktiska resmål enligt Norrbottens besöksnäringstrategi 2030.²⁵ Det kräver insatser inte bara från turistföretag, utan även från möjliggörare och inte minst besökare. Som världsarv och en av regionens mest välkända attraktioner kan Gammelstads kyrkstad vara en viktig utvecklingsmiljö i det arbetet.

Attraktiva upplevelser är grunden i hållbar turism. Det handlar om allt från en fungerande och tillgänglig infrastruktur i form av vägar, parkeringsplatser, skyltsystem och transportlösningar till synlighet i den samordnade kommunikationen och marknadsföringen.

Långsiktiga mål

- Världsarvet är ett av länets ledande besöksmål och en reseanledning till Luleå och regionen.
- Världsarvet är en plats för autentiska och hållbara upplevelser.
- Gammelstads kyrkstad syns i viktiga fysiska och digitala kanaler och knutpunkter i Luleå och Norrbotten.
- Det är enkelt att hitta och ta sig till Gammelstads kyrkstad året om.

Åtgärder

- Sträva efter att tillämpa de verktyg och guider för hållbar turismutveckling som tagits fram av Unesco, samt av Riksantikvarieämbetet och Tillväxtverket.
(Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)
- Utveckla etablerade samverkansformer mellan lokala och regionala aktörer inom besöksnäringen för att hitta gemensamma utvecklingsmål och synergier.
(Luleå kommun/ Kommunstyrelsen i samarbete med Kultur- och fritidsnämnden)
- Säkra kompetensförsörjningen genom att stötta kompetensöverföring och kunskapsbaserade upplevelser förmedlade av kunniga och auktoriserade Gammelstadsguider.
(Luleå kommun/Kultur- och fritidsnämnden)

Affärsutveckling

I dagsläget attraherar världsarvet både lokalbor och långväga besökare från andra delar av landet och världen. Det är stora säsongskillnader under året, med högt besöksstryck under sommar och i viss mån kring advent, men lågsäsong under vår och höst.

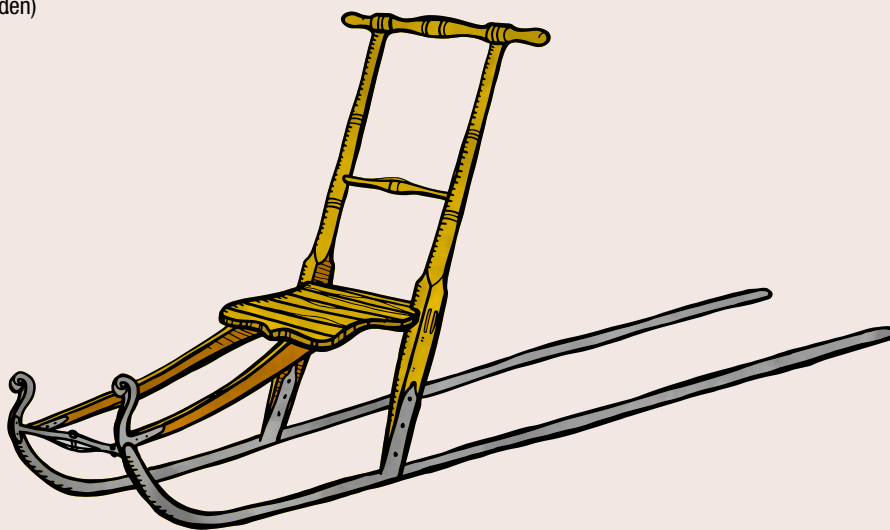
De största attraktionerna i destinationen Gammelstad är kyrkstaden och kyrkan i världsarvet, Visitor Center, samt Friluftsmuseet Hägnan. Visitor Center har en populär utställning och försäljning av guide turer för individer och grupper, samt uthyrning av audioguider m.m. Ett fåtal boendelalternativ finns.

Långsiktiga mål

- Arbete sker för att utjämna besöksmålets säsongskillnader, Gammelstad ska vara ett attraktivt besöksmål året runt.
- Lokalbefolkningen (Luleåregionen), som är en viktig målgrupp, känner till och tar del av programutbudet.
- Besöksnäringens företag skapar upplevelser som bygger på världsarvets OUV.

Åtgärder

- Skapa forum och aktiviteter som främjar kunskapsutbyte och produktutveckling mellan olika aktörer i destinationen.
(Luleå kommun/Kommunstyrelsen)
- Lyfta fram världsarvet specifikt i destinationsmarknadsföringen via samlade huvudkanaler.
(Luleå kommun/Kommunstyrelsen)
- Förbättra hänvisningar och skyltning till sevärdheter och service inom området.
(Luleå kommun/Infrastruktur- och servicenämnden i samarbete med Kultur- och fritidsnämnden)

²⁵ Region Norrbotten och Swedish Lapland Visitors Board (2024) *Strategisk färdplan mot 2030 för Sveriges arktiska resmål – Norrbottens besöksnäringstrategi*.

Levande kyrkstadstradition

Levande kyrkstadstradition är ett prioriterat tema eftersom kyrkstadens upprinnelse ligger i behovet av övernattningsställe i samband med kyrkobesök eller andra ärenden i sockencentrumet. Det är en förutsättning för bevarandet av kulturmiljön att kyrkstugeägarna använder sin kyrkstuga och underhåller den kontinuerligt. Annars riskerar kyrkstadens kulturhistoriska värde att förvanskas och i värsta fall förfalla.

Den levande traditionen av att använda kyrkstugan och delta i aktiviteter i kyrkstaden är en viktig del för dagens kyrkstugeägare och spelar en stor roll i att attrahera nya generationer av stugägare.

Temat levande kyrkstadstradition innehåller följande två fokusområden:

- Traditioner och samtid
- Engagemang och delaktighet

Koppling till Agenda 2030

Att hålla traditionen levande genom ett aktivt engagemang är inte bara en fråga om fysiskt bevarande utan också om informationsspridning, utbildning, och skydd av de grundläggande friheterna. Detta stärker samhällets tillgång till sitt kulturarv och skyddar det mot förvanskning och förlust, i linje med delmål 16.10.

16. Fredliga och inkluderande samhällen

16.10 Säkerställa allmän tillgång till information och skydda de grundläggande friheterna

Traditioner och samtid

Kyrkstadens världsarvsstatus vilar på den kulturmiljö som skapats av människors traditioner genom historien; hur kyrkstaden växlat karaktär när människor tillfälligt samlats under kyrkhelger, marknader och andra evenemang. Fortfarande samlas kyrkstugeägarna och andra församlingsbor under särskilda helger under året. Av kyrkhelgerna är det påsk, midsommar, Persmäss, tacksägelsehelgen och jul som fortfarande lockar flest stugägare att komma till kyrkstugan. Aktiviteterna i kyrkan är dock inte enbart knutna till dessa helger, utan kyrkan håller öppet året runt och gudstjänster genomförs minst en, och ibland två gånger i veckan.

Numera är dock kyrkstugeägarna i större utsträckning sekulariserade och andelen som är medlemmar i Svenska kyrkan har minskat. Man vistas i och övernattar i sin kyrkstuga i samband med andra kulturella evenemang, för social samvaro eller helt enkelt för rekreation.

Långsiktiga mål

- Kyrkstugeägarna bär stolt kyrkstadstraditionen vidare in i tjugohundratalet och de känner sig som en del av en månghundraårig sedvänja.
- Många kyrkstugeägare använder sina kyrkstugor för tillfällig övernattning i samband med församlingsverksamhet eller andra aktiviteter.
- Det finns även fortsättningsvis service som möjliggör tillfälligt boende i kyrkstugor (genom servicehusen i världsarvet).

Åtgärder

- Utforska olika sätt att modernisera traditionen för att spegla samtidens behov.
(Alla kyrkstadsrådets parter)

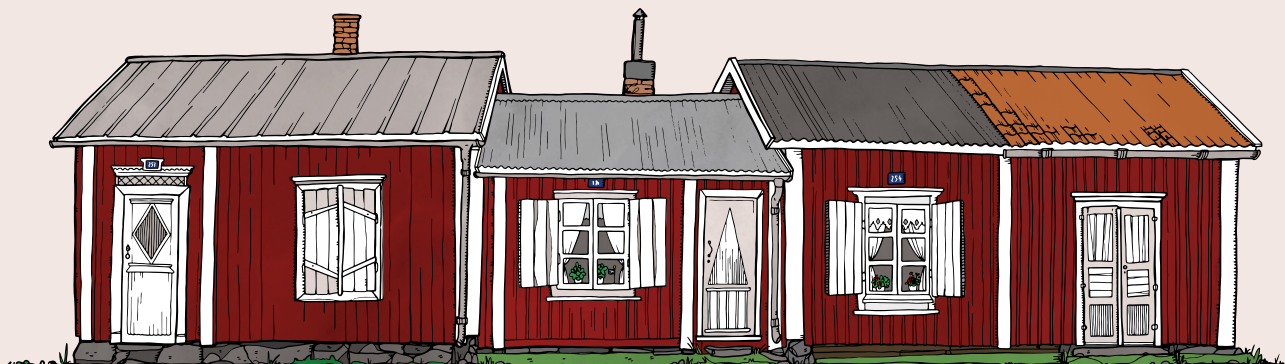
Engagemang och delaktighet

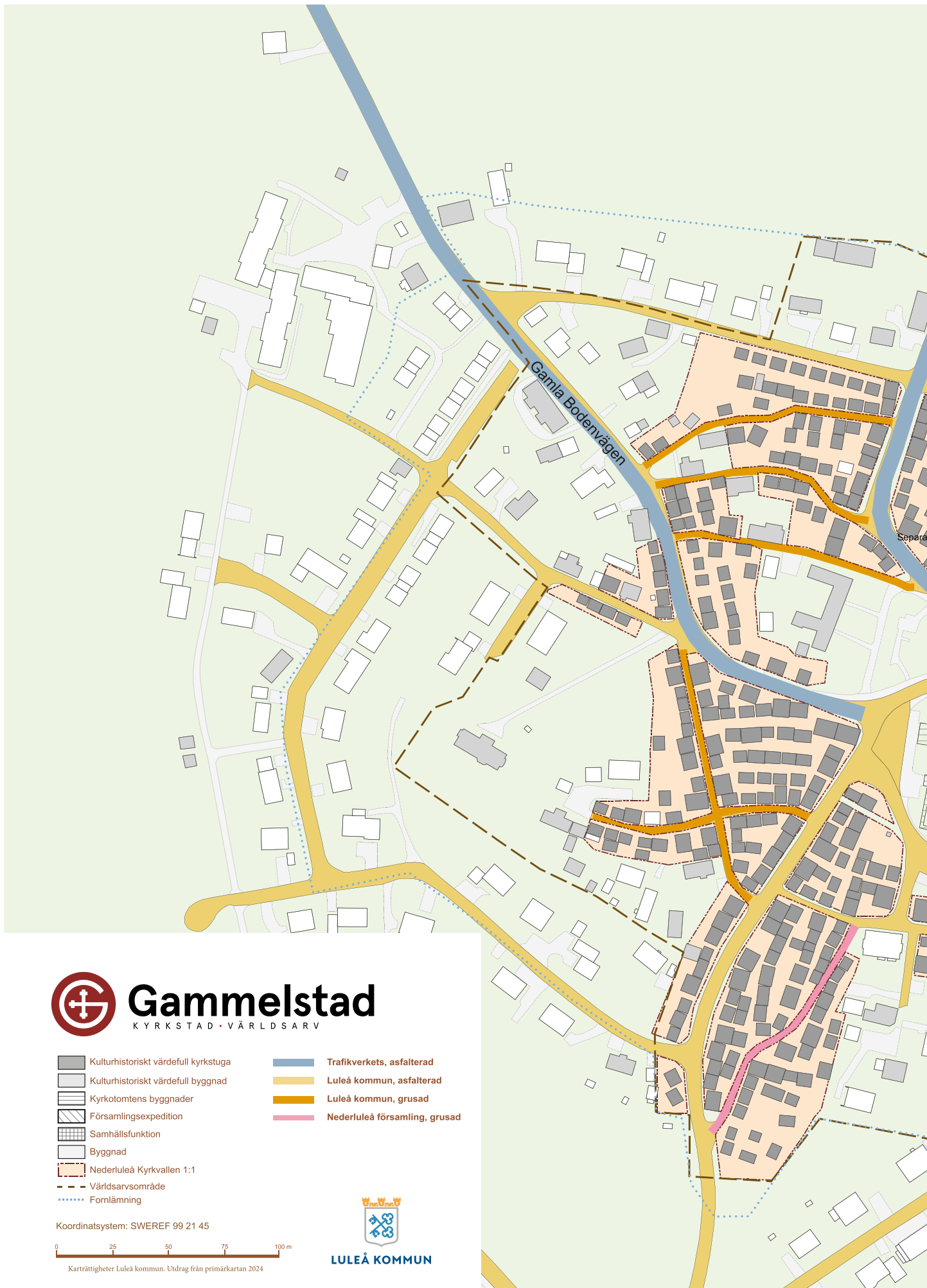
Intresset, det lokala engagemanget och stoltheten över Gammelstads kyrkstad som världsarv är avgörande för att detta unika kulturarv ska kunna bevaras och utvecklas. För att Gammelstads kyrkstad ska fortsätta att vara en levande och relevant del av samhället är det viktigt att engagera både nuvarande och kommande generationer. Kyrkstaden utgör ett fundament för social hållbarhet genom att erbjuda en plats där identitet, sammanhållning och gemenskap kan stärkas.

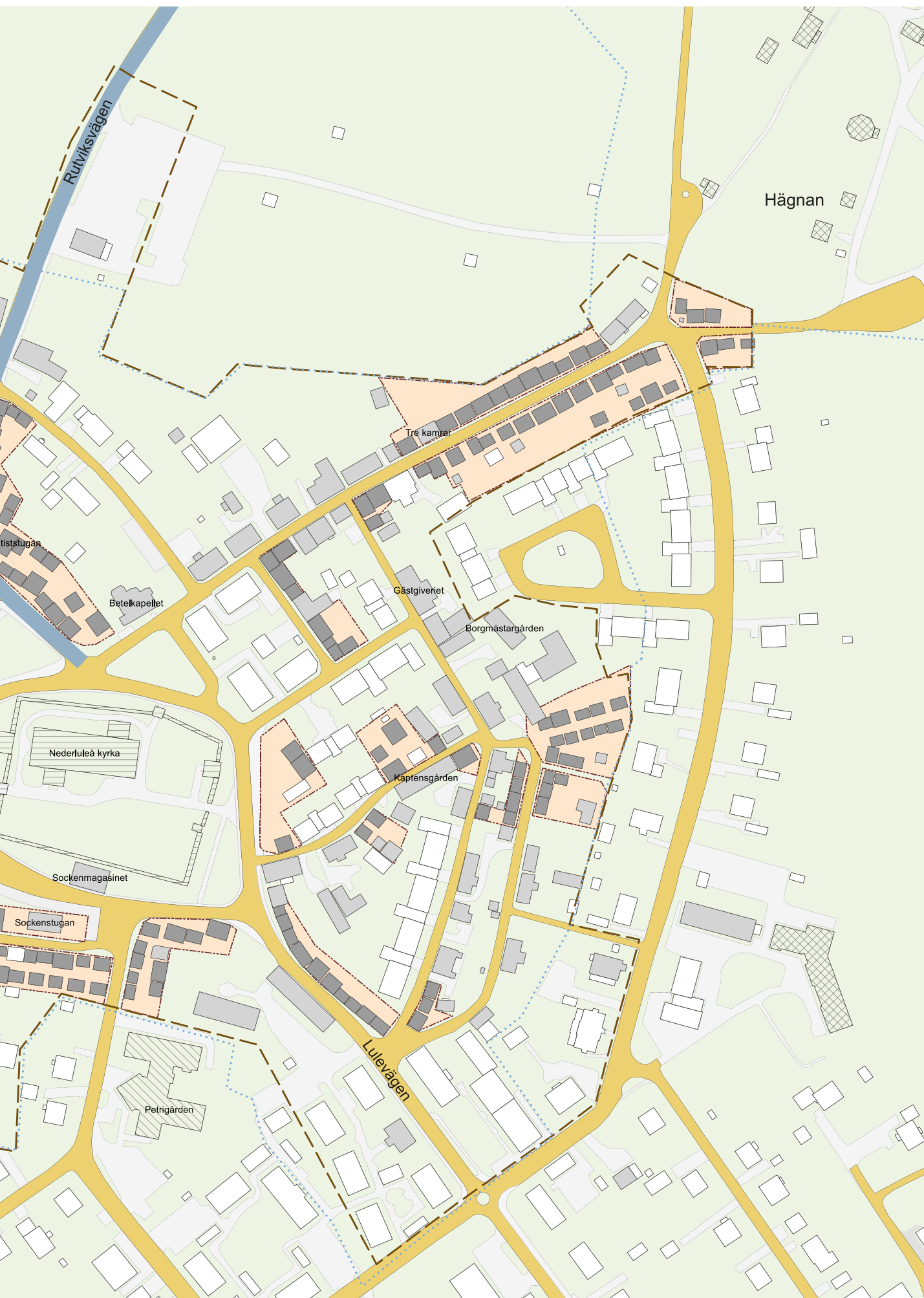
Arbetet med att bevara och utveckla Gammelstads kyrkstad som ett levande världsarv måste därför grundas i delaktighet och vara väl förankrat bland Luleåborna, och då särskilt bland ungdomarna. Men delaktigheten måste även sträcka sig utanför länets gränser till exempelvis de kyrkstugeägare som bor i andra delar av landet. Genom att inkludera dessa målgrupper i arbetet för världsarvet säkerställs att Gammelstads kyrkstad förblir en levande och meningsfull del av samhället även för framtida generationer.

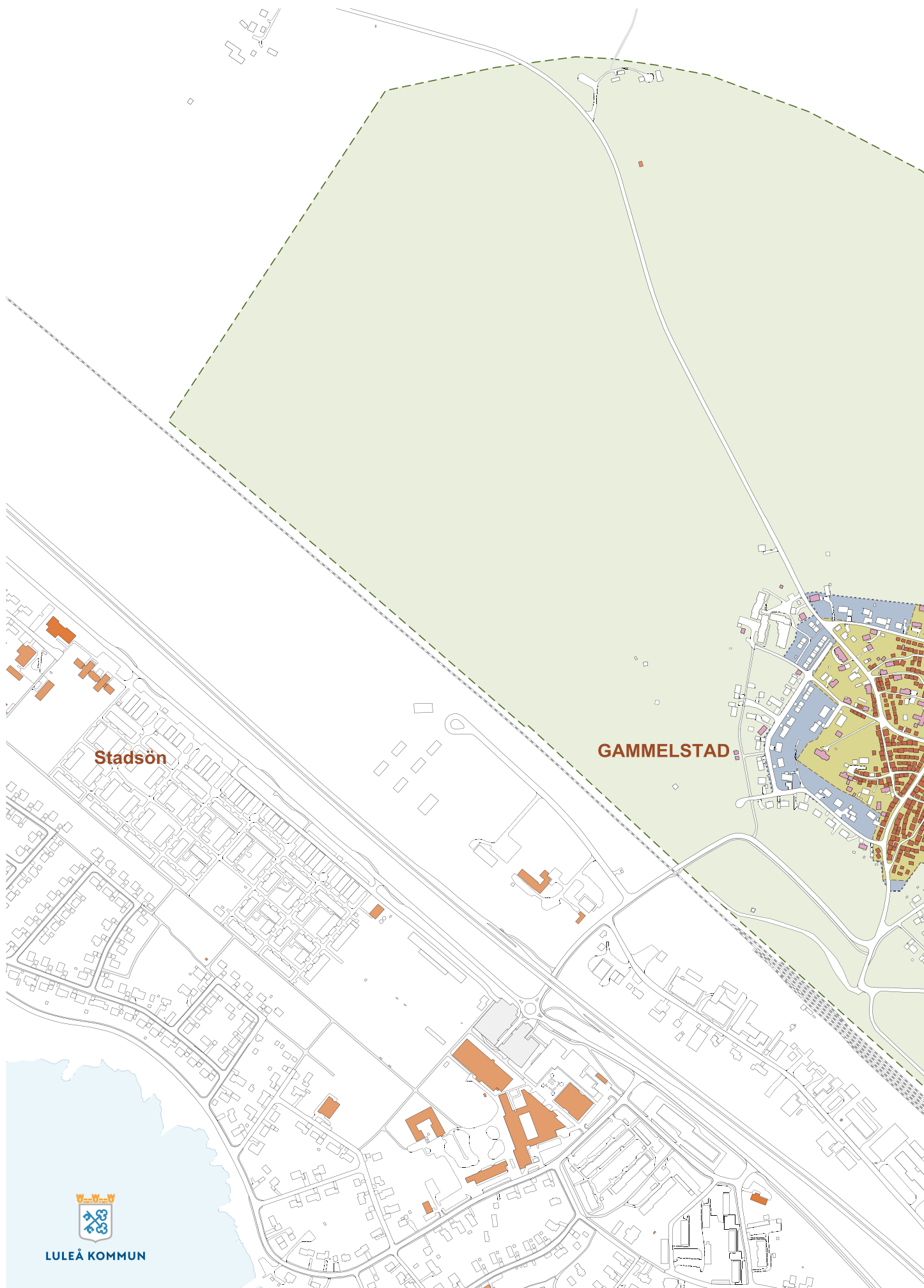
Långsiktiga mål

- Det finns en aktiv gemensam förenings- och församlingsverksamhet som vänder sig till kyrkstugeägare och nya kyrkstugeägare känner sig välkomna i gemenskapen.
- Aktivitetsutbudet under evenemangshelger är rikt och anpassat för olika åldrar och intressen.
- Nederluleå Kyrkstugeägares Intresseförening har många aktiva medlemmar.
- I kyrkstaden anordnas evenemang som uppmuntrar samverkan och gemenskap. Detta kan inkludera marknader, hantverksdagar, kulturfestivaler och andra sociala sammankomster som engagerar både stugägare och det bredare samhället.
- Ungas relation till kyrkan och kyrkstadslivet stärks.

Gammelstad

KYRKSTAD • VÄRLDSARV

Värdsarvsområde

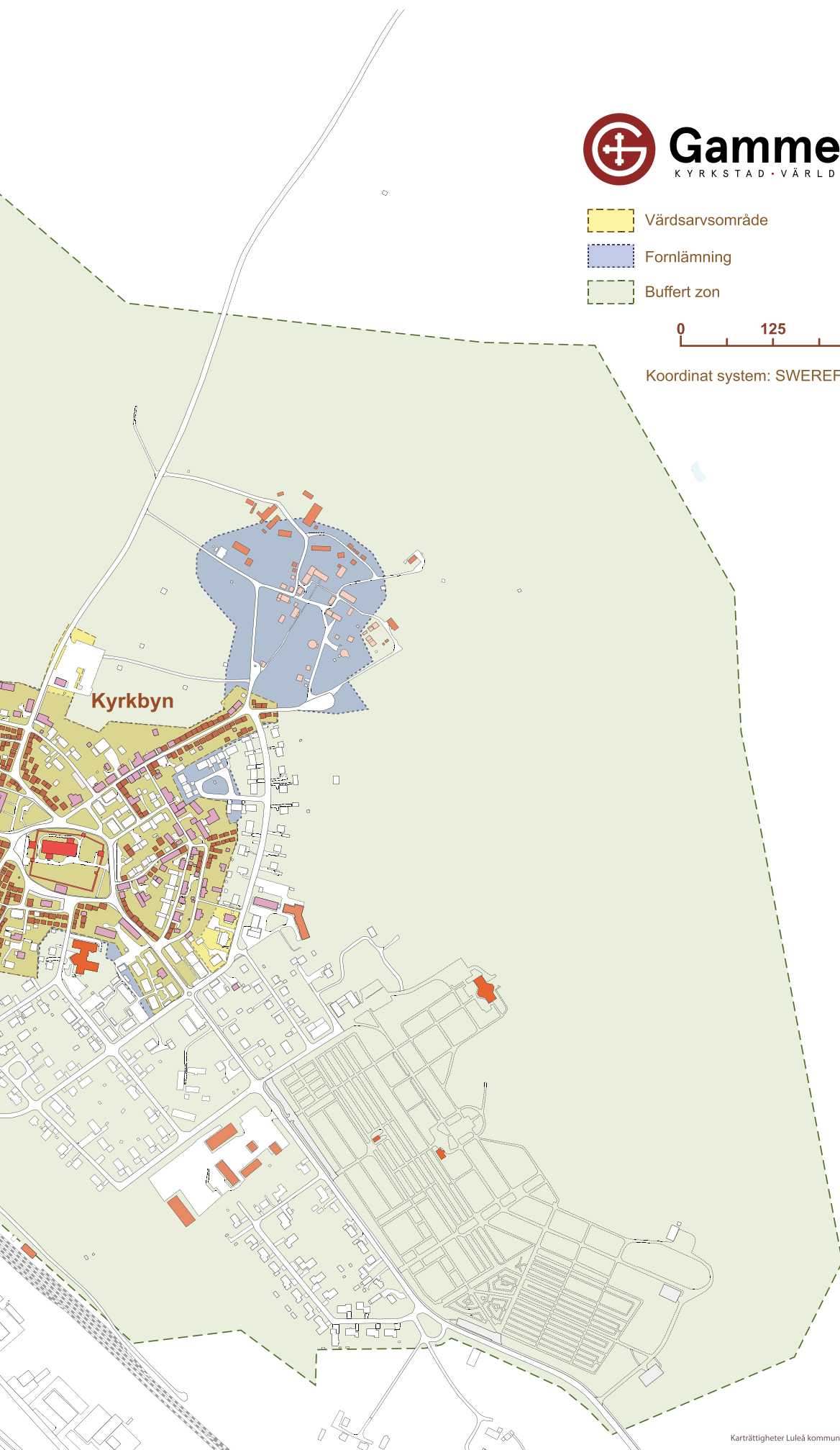
Fornlämning

Buffert zon

0 125 250 m

Koordinat system: SWEREF 99 21 45

Referenslista

- Luleå Kommun. 2023. *Program för civil beredskap*.
- Luleå Kommun. 2021. *Program till Vision Luleå 2040 - Översiktsplan 2021*.
- Luleå Kommun. 2015. *Riktlinjer för klimatanpassning*.
- Region Norrbotten. 2024. *Norrbotten: Industriomställningen och dess samhällsekonomiska effekter*.
- Region Norrbotten och Swedish Lapland Visitors Board. 2024. *Strategisk färdplan mot 2030 för Sveriges arktiska resmål – Norrbottens besöksnäringstrategi*.
- Riksantikvarieämbetet. 2021. *Handlingsplan för den nationella världsarvsstrategin Plan för genomförande 2021–2024*. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 2019. *Nationell strategi för världsarvsarbetet*. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet och Tillväxtverket. 2021. *Handbok för hållbar turismutveckling i världsarv och kulturmiljöer*.

Digitala medier

- Riksantikvarieämbetet. *Ansvar och roller i världsarvsarbetet*. <https://www.raa.se/aktuellt/aktuella-fragor/regeringsuppdrag/uppdrag-till-riksantikvarieambetet-att-utarbete-en-nationell-varldsarvsstrategi/ansvar-och-roller-i-varldsarvsarbetet/> (2024-09-18)
- Riksantikvarieämbetet. *Det här är ett världsarv*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/varldsarvsdefinition/> (2024-09-18)
- Riksantikvarieämbetet. *Handlingsplan för världsarvsstrategin*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/handlingsplan/> (2024-09-18)
- Riksantikvarieämbetet. *Världsarvskonventionen och världsarvens globala koppling*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/varldsarvskonventionen-och-varldsarvens-globala-koppling/> (2024-09-18)
- Svenska Unescorådet. *Världsarv*. <https://unesco.se/kultur/varldsarv/> (2024-09-18)
- Svenska Unescorådet. *Världsarv i Sverige*. <https://unesco.se/kultur/varldsarv/varldsarv-i-sverige/> (2024-09-18)
- Svenska Unescorådet. *Världsarvskonventionen*. <https://unesco.se/kultur/varldsarvskonventionen/> (2024-09-18)
- Unesco. *Inscription: The Church Village of Gammelstad, Lulea (Sweden) - Decision 20 COM VIII.C*. [https://whc.unesco.org/en/decisions/3007/\(2024-09-18\)](https://whc.unesco.org/en/decisions/3007/(2024-09-18))
- Unesco. *The Criteria for Selection*. <https://whc.unesco.org/en/criteria> (2024-09-18)
- Unesco. *Unesco World Heritage Sustainable Tourism Toolkit*. <https://whc.unesco.org/en/sustainabletourismtoolkit/> (2024-09-18)

